

Szabó
Attila

A menekültek és oltalmazottak integrációja Magyarországon*

Rendkívül időszerű a menekültek és az oltalmazottak¹ integrációjáról beszélni ma, mivel a tudományos és a szakmai publikum, valamint a szélesebb közvélemény sok mindennel foglalkozik a migráció kapcsán, de kevesen gondolnak arra, hogyan áll a védelemben vett személyek társadalmi beilleszkedése. Ez a tanulmány részben azt a célt szolgálja, hogy a keletkezett űr ne legyen annyira bántó.

A menekültek integrációját azért is időszerű most megvizsgálni, mert a hatályos integrációs rendszer nemsokára kétéves lesz, így pedig az összegyűlt tapasztalatok már alkalmasak a kiértékelésre. A sok-sok éven keresztül működő előző – kevésbé megkomponált – támogatási rendszert 2014. január 1-jén váltotta fel a ma működő, egyébként a lengyel modellt lemásoló jogi háttér. A rendszer lényege, hogy a menekültügyi hatóság (a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, továbbiakban: BÁH) egy úgynevezett integrációs szerződést köt az elismert menekültekkel, amennyiben azt ők is így kívánják.² A szerződés rendelkezik egy két év alatt folyamatosan leépülő anyagi segítségről, amelyet integrációs támogatásnak nevez, valamint arról, hogy az elismert menekülteknek meghatározott rendszerességgel kapcsolatot kell tartania – az integráció megvalósításának érdekében – a lakóhelyük szerint illetékes családsegítő szolgálattal. A szerződés keretében bizonyos mélységben konkrét integrációs feladatok is meghatározásra kerülnek. A legfrissebb adatok szerint 724 integrációs szerződést kötöttek meg 2014. január 1. óta.³

A tanulmány azt a feladatot vállalja, hogy megvizsgálja, mennyire alkalmas a hatályos integrációs rendszer arra, hogy betöltse a célját, és segítse az elismert menekülteket és oltalmazottakat abban, hogy zökkenőmentesen vagy a lehető legkevesebb zökkenővel tudjanak beilleszkedni a magyar társadalomba. Ehhez módszerként az Európai Migrációs Hálózat vonatkozó – még előkészületben lévő – tanulmányának szempontrendszerét fogja megvizsgálni, hogy melyek az integrációs rendszer eredményei. Ez a szempontrendszer alapvetően a munkaerő-piaci integrációra helyezi a hangsúlyt, de éppen ennél fogva alkalmas arra, hogy általános képet adjon az integrációról. Ugyanis axiómaszerűen kijelenthető, hogy a magas szintű munkaerő-piaci integráció általánosan magas szintű integrációt tükröz a menekültek esetében. Ráadásul a sikeres elhelyezkedéshez elengedhetetlen, hogy az élet egyéb területein is megtörténjen a beilleszkedés. Ezen okoknál fogva pedig a következő nyolc szempont segítségével

* Jelen tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia *Globális migrációs folyamatok és Magyarország* című konferenciáján 2015. november 17-én elhangzott, azonos című előadás jegyzetekkel ellátott változata.

¹ Jelen tanulmány szempontjából a különbség csak annyiban releváns, hogy a menekültstátusz egy életre szól, míg az oltalmazott státusz esetében a védelmi okot öt évente felülvizsgálja a menekültügyi hatóság. Az alapfogalmak közérthető meghatározásához lásd: GYULAI 2011. Az egyszerűség kedvéért a tanulmány ezt követően a két csoportra együttesen a menekült fogalmat használja.

² Az integrációs szerződésről bővebben lásd a BÁH honlapját: http://www.bmbah.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=461&Itemid=1216&lang=hu. (Megtekintés: 2015. november 27.)

³ 2015. november 15-ig, a BÁH írásos tájékoztatója alapján.

viszonylag pontos képet kaphatunk a feltett kérdésre: Alkalmas-e az integrációs rendszer arra, hogy segítse a menekültek és oltalmazottak beilleszkedését?⁴ A nyolc vizsgálandó részterület pedig:

- nyelvi kurzusok,
- konzultációs szolgáltatás,
- orientációs kurzusok,
- oktatás,
- szakoktatás és szakképzés,
- képzettségek elismertetése,
- hozzáférés a lakhatáshoz, valamint
- a garantált minimális ellátások.

Ezeket a témaköröket tekinti át a tanulmány a SWOT-analízis módszerével, azaz bemutatja az integrációs rendszer erősségeit, gyengeségeit, illetve a benne rejlő lehetőségeket és veszélyeket. A könnyebb áttekinthetőség érdekében bizonyos vizsgálati területek összevonásra kerülnek, ezt indokolja az e területek közötti szoros összefüggés is. Praktikus ajánlat az olvasónak, hogy először csak nézzen rá a SWOT-elemzésre, és olvassa el a hozzá tartozó szöveget, csak ezután próbálja rendszerként értelmezni a táblázatot.

Nyelvi kurzusok

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Szoros kapcsolat a civil szervezetekkel • Bevont önkéntesek 	<ul style="list-style-type: none"> • Nincsen központilag szervezett nyelvvoktatás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Civil szervezetek további bevonása • Orientáció a piaci szférára 	<ul style="list-style-type: none"> • Problémák az érintettek bevonásával • Az érintettek anyagi forrásainak koncentrációja • Bennmaradás a nyelvi képzésben

Az elismert menekültek és oltalmazottak központilag, kötelező jelleggel egyáltalán nem részesülnek magyar nyelvvoktatásban, sem a befogadó állomáson való tartózkodás ideje alatt, sem a kiköltözést követően. Ez a rendszer legnagyobb gyengesége. Ennek magyarázata, hogy a korábban központilag szervezett nyelvvoktatás hatékonysága kérdéses volt, és az új rendszerben a BÁH inkább magasabb összegű integrációs támogatást biztosít, ami elviekben lehetővé teszi a nyelvvoktatás piacról történő megvásárlását is. Ez a gyakorlatban több okból sem működik:

- Nincsen piaci verseny a magyar mint idegen nyelv oktatásában;
- Az érintett évi 350-400 fő nem is képes érdemi keresletet generálni;

⁴ A kérdés megválaszolása és így az egész tanulmány empirikus tapasztalatokon alapszik. A szerző a Menedék Migránsokat Segítő Egyesület jogi tanácsadója, ahol szociális munkás, közösségi szociális munkás és interkulturális mediátor kollégáival együtt 2014. január 1. és 2015. november 15. között 474 elismert menekültnek és oltalmazottnak nyújtottak segítséget és tanácsot. Persze ezen ügyfelek közül többen még a régi integrációs rendszer szerinti támogatásokra voltak jogosultak, de a minta ezzel együtt is elég jelentős ahhoz (a 724 összes szerződőhöz képest), hogy általános képet alkothassunk az integrációs rendszerről.

- A magasabb összegű támogatás összege is éppen hogy csak eléri a létminimumot,⁵ nem teszi lehetővé az olyan luxuskiadást, mint amilyen a nyelvtanulás, akármennyire is elemi fontosságú volna.

Erősség, hogy az érintett családsegítő központok egy része jó kapcsolatot ápol olyan civil és egyházi szervezetekkel, akik már régóta segítik a menekültek beilleszkedését például ingyenes nyelvtanítással.⁶ Nagy előnye e szervezeteknek, hogy önkéntes tanárokkal dolgoznak, így segítve a többségi társadalom és a menekültek összekapcsolását. Sokszor kiváló lehetőséget nyújtanak ezek a foglalkozások a menekültek számára, hogy a befogadó társadalom civil (értsd: nem hivatásszerűen a területen dolgozó) képviselőivel találkozhassanak, valamint az önkénteseknek is, hogy ne tömegként gondoljanak a menekültekre, hanem személyes találkozásokban legyen részük. Természetesen a szakszerű nyelvtanítás ezen a módon kevésbé garantálható.

Nagy lehetőség volna abban, ha a menekültügyi hatóság némi ellentételezésért cserébe rendszeresítené a civilek nyelvtanítását. Ha kissé formálisabban és rendszerszerűbben juthatnának el a menekültek e szervezetekhez, akkor magasabb szinten volna garantálható mind a minőség, mind pedig a bevont menekültek aránya. Egy másik lehetőség az lenne, ha valamilyen ösztönző mechanizmus által létrejönne egy stabil és megfizethető piac, amelynek létezéséről a menekültek tudnak, és ahol megbízható minőségű szolgáltatást vásárolhatnak.

Veszélyt rejt magában a rendszer a tekintetben, hogy nem tudja garantálni az érintett menekültek motivációját és így a bevonását sem. Ezek az emberek ugyanis sokszor mentálisan nincsenek abban az állapotban, hogy a jövőjükre és a nyelvtanulásra gondoljanak. Emiatt nehezen koncentrálnak a meglévő szűkös erőforrásaikat olyan befektetésekre, mint a tanulás. Mindez pedig megnehezíti a bevonást, illetve a bevont személyeknél is gyakran vezet lemorzsolódáshoz. Amint sikerül olyan munkát találni, ahol a pár szavas magyar nyelvtudással is megfelelhet a munkavállaló, gyakran abbamaradnak a nyelvtanulók, holott a hosszú távú integrációhoz elengedhetetlen a folyékony nyelvtudás.

Konzultációs lehetőségek és orientációs kurzusok

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Integrálva az általános szociális ellátórendszerbe • Szoros kapcsolat a civil szervezetekkel • Felkészült szakemberek • Koncentrált földrajzi jelenlét 	<ul style="list-style-type: none"> • Tolmácsolás hiánya • Interkulturális és szektorspecifikus hiányosságok • Módszertani segítség hiánya • Gyenge érdekvédelem képesség • Alulfizetett munkaerő
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Önképzés • Szakmai csoportok fejlesztése • Módszertan fokozatos kialakítása • Nyitottság a családsegítő központok felől 	<ul style="list-style-type: none"> • Anyagi nehézségek • Töredezethezesség • Késői esetátadás • Elmosódó szerepek (szociális munkás vs. hatóság)

⁵ Az egyedülálló felnőtt személyek az első hat hónapban havi 90 000 Ft támogatást kaphatnak. Általában ez a havi összeg alacsonyabb a támogatás átütemezése miatt. A létminimum 2014-ben 87 351 Ft volt. Lásd a KSH honlapján a *Létminimumértékek (1990–)* kimutatást: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zhc011.html. (Megtekintés: 2015. november 28.)

⁶ Két szervezetet lehet itt megemlíteni: a Református Egyház Menekültmisszióját és a Menedék Egyesületet. Más civil szervezetek is szerveznek ingyenes magyaroktatást, de ők kevésbé szorosan kapcsolódnak a családsegítő központokhoz.

Az integrációs szerződés keretében a családsegítő központok rendszeres konzultációt biztosítanak a menekülteknek, valamint az első találkozás alkalmával elkészítenek egy ügynevezett gondozási tervet, ami egyfajta orientációként értékelhető, ugyanis abban a szociális munkás és az érintett kliens célkitűzéseket határoz meg a lakhatás, a munkavállalás, a rövid és hosszú távú tervek, valamint minden egyéb lényeges körülmény tekintetében. A menekültek ennek az orientációnak az alkalmával szembesülhetnek először Magyarország realitásaival. Ideális esetben természetesen ezt a tervet időnként a szociális munkás és a menekült együtt felülvizsgálja.

A rendszer erőssége, hogy e szolgáltatások a családsegítő központ révén beépülnek az általános szociális ellátórendszerbe, így a menekültekben és a velük dolgozó szakemberekben könnyebben kialakul egy olyan kép, hogy elkezdődött a beilleszkedés a befogadó társadalomba, mint ha egy elkülönült ellátórendszer foglalkozna a segítségnyújtással. Ahogyan a nyelvi kurzusok kapcsán, így itt is fontos lehet a civil szervezetek szerepe. A menekültek földrajzi koncentrációjának köszönhetően gyakorlatilag nyolc-tíz budapesti családsegítő érintett igazán a menekültek ellátásában, és ezen intézmények egyre szorosabb és szélesebb kapcsolati hálót alakítanak ki azokkal a civil szervezetekkel, amelyek speciálisan a menekültekre és oltalmazottakra szabott tanácsadást, konzultációt és orientációt végeznek. Alapvetően azonban e szolgáltatások vonatkozásában a családsegítő központok munkatársai is képesek kompetensen eljárni, mivel nagy tapasztalattal rendelkeznek a hátrányos helyzetű csoportokkal végzett munkában. Speciális konzultációkban (jogi, pszichológiai tanácsadás) viszont lehet szerepe a civil szervezeteknek.

A legnagyobb és egyben nehezen orvosolható gyengesége a konzultációnak és az orientációnak, hogy tolmácsolást nem biztosítanak hozzá. Egyrészt nincsen olyan jogi kényszer, ami ezt szükségessé tenné, másrészt a családsegítő központok költségvetésébe ennek finanszírozása plusz – kimondottan ehhez rendelt – forrás nélkül nem fér bele. Tolmácsolás hiányában, amennyiben nincsen közös közvetítő nyelv (ami általában az angol), marad a nonverbális kommunikáció és a Google Translate áldásos szolgáltatása.⁷ Akadályozhatja a munkát, hogy a családsegítő központok még kevesebb mint két éve látják el ezt a feladatot, ez pedig nem minden esetben elegendő idő ahhoz, hogy releváns ismeretet és tapasztalatot halmozhassanak fel az érintett szakemberek. Általánosságban elmondható, hogy szektorspecifikus ismeretek hiányoznak a rendszerből, annak ellenére, hogy sok igazán kiváló szakember nagyon gyorsan sajátította el a szükséges ismereteket – úgy, hogy mindehhez a háttérintézmények és a fenntartók nem biztosítottak és biztosítanak megfelelő módszertani segédletet (képzések, kiadványok, szemináriumok stb.).

Másfajta gyengeség, hogy a BÁH-hal szemben az egyes családsegítő központok nem tudják megfelelően érvényesíteni a menekültek szerződéses érdekeit. Egyrészt a nyilvánvaló intézményi méretbeli különbségek miatt, másrészt abból kifolyólag, hogy mindkét szervezet az állami szférán belül helyezkedik el, ezért csak a legkivételesebb esetekben lépnek fel egymással szemben az ügyfelek érdekében. Ezen túlmenően meg kell azt is jegyezni, hogy a családsegítő központok szociális munkásai az egész szociális szférához hasonlóan alulfizetettek,⁸ így pedig nehéz elvárni magas szintű nyelvtudást és motiváltságot.

Nagy lehetőséget használnak ki azzal a családsegítő központok, hogy a XIV. kerületi intézmény vezetésével létrehozták az integrációs műhelynek nevezett fórumot, ahol gyakorlatilag önképzés keretében fejlesztik a menekültek integrációjához szükséges tudásukat és képességeiket. Ez tulajdonképpen egy olyan szakmai csoport, amely segít az egész rendszer fejlesztésében úttörő megoldások feltárásával. Ezen az úton próbálják az érintett szakemberek

⁷ Ez egyébként néha megbukik azon, hogy az ügyfél nem tud olvasni. Ezen túlmenően sem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy minőségi szociális munka nem végezhető ilyen kényszer szülte megoldásokkal.

⁸ Lásd a KSH honlapján: *Az alkalmazásban állók havi bruttó átlagkeresete a nemzetgazdaságban*. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qli007c.html?back=/stadat_ker&down=1294. (Megtekintés: 2015. november 28.)

pótolni azt az űrt, amelyet a módszertani segédlet hiányossága jelent számukra. Mindez azt mutatja, hogy a leginkább érintett családsegítő intézmények nyitottak a 2014 óta feladatkörükbe tartozó ellátás minőségi biztosítására.

Veszélyezteteti azonban a folyamatot, hogy anyagilag a fentebb említett gyengeségeken túl sem biztosított a minőségi működés, pláne nem a módszertani, szakmai fejlesztés. Emellett a családsegítők intézményi rendszere töredezett, nemcsak az ügyfelek érdekeiért nem tudnak megfelelő erővel kiállni, hanem a saját érdekeikért sem. Nincsen egy olyan intézmény vagy szövetség, amelyik az ő szakmai érdekeiket képviselné az állammal, a fenntartókkal és a BÁH-hal szemben.

Ennél konkrétabb veszélyt rejt magában a kései esetátadás. A menekültek két hónapot maradhatnak a befogadó állomás területén, de amikor ki kell költözniük, akkor már késő elkezdni a megfelelő lakhatás keresését, hiszen addigra ennek már biztosítottnak kellene lennie. A családsegítők viszont, akiknek kimondottan feladatuk az ebben való segítségnyújtás, csak a kiköltözés után kezdenek el foglalkozni a menekültekkel. Sokkal célszerűbb lenne, ha valamilyen formában a családsegítő szolgálat munkatársai már az integrációs szerződés megkötésének folyamatában is részt tudnának venni, vagy még azt megelőzően, az elismerés pillanatától kezdve kapcsolatban lehetnének az ügyfelekkel.

Külön veszélyként érdemes megemlíteni, hogy ebben a struktúrában a szociális munkásoknak néha a hatóság szerepét kellene eljátszaniuk, holott a Szociális Munka Etikai Kódexe egyértelműen kimondja, hogy „[a] szociális munkás elsődlegesen a kliens érdekeit képviseli, emellett tiszteletben tartja mások érdekeit is”.⁹ Egy segítő nem lehet a hatóság szerepében, a meglévő konstrukció viszont arra készíti a szociális munkásokat, hogy a két szerep között lavírozzanak. Ez mind etikailag, mind szakmailag hatalmas veszélyt rejt magában.

Hozzáférés a lakhatáshoz

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • A státusz keltét követő két hónapban megoldott a szállás • Az integrációs támogatás eltérő ütemezése alkalmas lehet a nehézségek megoldására 	<ul style="list-style-type: none"> • A két hónap alatt érdemi lakáskeresés nem történik • A menekültügyi hatóság nem minden esetben használja ki az eltérő ütemezés nyújtotta kedvező kereteket • A lakáskeresés nem a befogadó állomás településén történik
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Átmeneti otthonok bevonása (pl. MMIA-forrásokból) 	<ul style="list-style-type: none"> • Nem kontrollálható lakáspiac

A menekültek a státusz kihirdetésétől számítva két hónapig lakhatnak még a befogadó állomásokon. Nagy biztonságot jelent ez az időszak. A kiköltözést megkönnyítendő lehetőség van az integrációs támogatás átütemezésére. Ez azt jelenti, hogy az első hónapban egy nagyobb összeget utal a BÁH, amelyből kifizethető a lakásbérletek esetében szokásos mértékű kaució. A későbbi hónapok támogatásából az átcsoportosított összeg természetesen levonódik.

Gyengeség, hogy ez alatt a két hónap alatt nincsen érdemi lakáskeresés, így az átmeneti időszak mellett is egyik pillanatról a másikra kell lakást találnia a menekülteknek, úgy, hogy szinte minden esetben a befogadó állomás településétől (Bicske, Vámoszabadi) eltérő településre (tipikusan Budapest bizonyos kerületeibe) történne a költözés.

⁹ 13. pont. Elérhető: http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/etikai_kodex_2011.pdf. (Letöltés: 2015. november 28.)

Ráadásul a BÁH az utóbbi idők tapasztalatai szerint nem is használja ki maximálisan a jogszabály nyújtotta lehetőséget az átütemezésre, és nem utal akkora összeget az első hónapra, amiből megoldható volna a lakásbérlet. Ezzel viszont gyakorlatilag a jötevé lakástulajdonosokra van bízva, hogy lesz-e hol laknia a menekülteknek a kiköltözést követően.

Jó lehetőségnek tűnik az a típusú megoldás, amit a Baptista Szeretetszolgálat Baptista Integrációs Központ Menekülteket és Oltalmazottakat Befogadó Családok Átmeneti Otthona is biztosít. Ilyen intézményekből és egyedülállóakra szabott hasonló szolgáltatásokból erős hálót lehetne szőni, ami segíti a fokozatos önállóvá válást.

A legkomolyabb veszély a jelenlegi konstrukcióban, hogy a lakásbérleti piac kontrollálhatatlan. Az az anyagi segítség, ami tegnap még elég volt egy lakás bérlésére, holnap már talán egy szobára sem lesz elég. A fix és lécpülő összegű támogatás túlságosan kiszolgáltatja a menekülteket a piac ingadozásainak, mint azt az elmúlt másfél évben a rohamosan emelkedő lakásárak és bérleti díjak eredményeképpen megtapasztalhattuk.¹⁰

Oktatás, szakoktatás és szakképzés, valamint a képzettségek elismertetése

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Az oktatási rendszer hozzáférhető • Jó gyakorlatok bizonyos oktatási intézményekben • Képzettségek elismerésének rugalmas módja az oktatási intézmények által 	<ul style="list-style-type: none"> • Kevés a jó gyakorlat • Elakadás a bizonyítványok beszerezhetetlensége miatt • Nem jelent hosszú távon vonzerőt a magyar munkaerőpiac • Csak a magas presztízzsel bíró szakmákban „éri meg” az elismertetési eljárás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • További jó gyakorlatok kialakítása/ösztönzése • Családsegítő központok aktív közreműködése az orientációs és a konzultációs szolgáltatások által 	<ul style="list-style-type: none"> • Az oktatási és a szakképzési rendszer, valamint a munkaerő-piaci igények közötti diszkrepancia

Alapvető erőssége az integrációs rendszernek, hogy az integrációs szerződésen túlmenően azzal támogatja a menekülteket, hogy – néhány kivételtől eltekintve – minden szempontból a magyar állampolgárokéval azonos jogot biztosít számukra.¹¹ Ezáltal pedig a gyermekek és a felnőttek oktatása is megoldott jogi szempontból, az általános iskolától a felsőoktatásig.¹² Bizonyos oktatási intézmények ki is alakítottak megfelelő kereteket és módszertant

¹⁰ A lakáspiacei helyzetről lásd például: Tönkreteszi az Airbnb a budapesti albérlétpiacot. *444.hu*, 2015. augusztus 8. <http://444.hu/2015/08/08/alberlet/> (Megtekintés: 2015. december 1.)

¹¹ Természetesen vannak olyan jogok, amelyekhez így sem férhetnek hozzá az állampolgárokkal megegyező módon. Nemcsak a gyakorlati akadályok (nyelvi, kapcsolati, alapismereti hiányosságok) miatt, hanem jogszabályi okokból kifolyólag sem. Például a kedvezményesen megvásárolható egészségbiztosítás feltétele, hogy legalább egy éve folyamatosan rendelkezzenek belföldi lakcímmel. Ennek nemcsak a külföldre költözött magyar állampolgárok nem tudnak megfelelni, hanem a Magyarországon védelemben vett menekültek sem az itt tartózkodás első évében. Így viszont sok esetben az az abszurd helyzet alakul ki, hogy a minimálbér 50%-ának megfelelő összegbe (52 500 Ft-ba) kerülne az egészségügyi szolgáltatás biztosítása a kedvezményes havi 6930 Ft-os egészségügyi szolgáltatási járulék helyett.

¹² Noha itt is felmerülnek gyakorlati akadályok a jogszabályok összehangoltságának hiányában. Például hiába mondja ki a menedéjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény a magyar állampolgárokéval egyenlő jogosultságot, ha az oltalmazottak nincsenek nevesítve a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. CCIV. törvényben. Az ilyen hiányosságok jó esetben jogvitákhoz vezetnek, rossz esetben csak a jogoktól való megfosztáshoz.

a migráns gyermekek és felnőttek oktatásához. Ezek az intézmények mágnesként vonzzák a menekülteket és oltalmazottakat.¹³

További erősség, hogy a menekültek és oltalmazottak meglévő képzettségének elismertetése a központilag szabályozott eljárás mellett történhet az oktatási intézményekben is, amennyiben oda az érintettek továbbtanulási

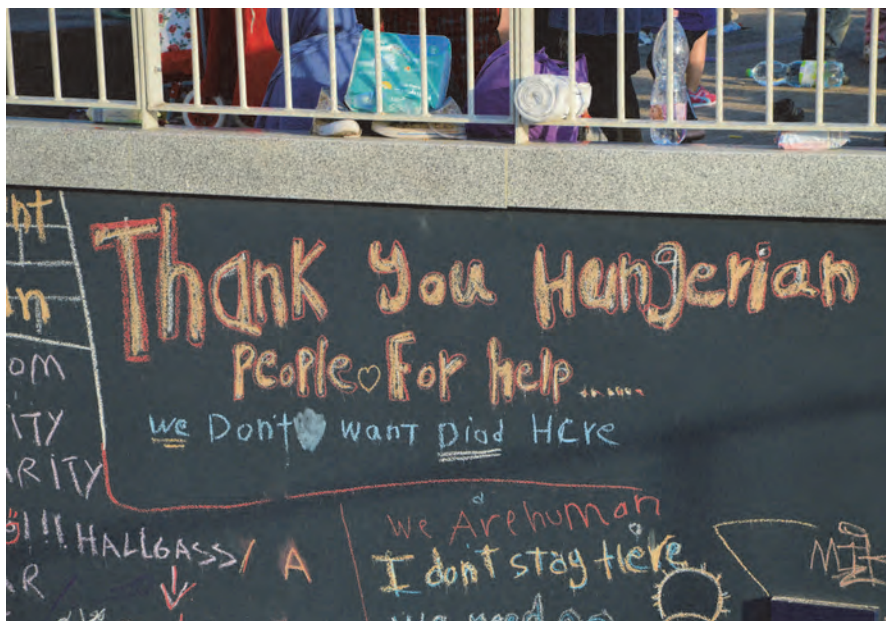
szándékkal fordulnak. Ez pedig rugalmassá teszi az egész rendszert.

Jelentős gyengeség, hogy kevés a jó gyakorlat. Még a korábban említett földrajzi koncentráció mellett sem elegendő az, hogy két-három iskola mutat nyitottságot és törekszik a jó megoldásokra. Egyrészt mivel nem biztos, hogy minden menekült tanuló olyan iskolába szeretne járni, ahol rájuk szabott programok működnek. Lehet, hogy valaki inkább szeretne járni egy olyan gimnáziumba, ahol erős a kémia- vagy éppen a magyaroktatás. Másrészt ez az intézményi koncentráció nemcsak a szabad választás lehetőségét csökkenti, hanem magában hordozza a társadalmi szegregáció veszélyét is.

További gyengeség, hogy a származási országban megszerzett bizonyítványok

elfogadását nagyban akadályozza az eredeti okiratok hiánya. Menekülés közben gyakran elvesznek, megsemmisülnek ezek a papírok is. De még ha minden rendben van is, és a bizonyítványok és a képzettségek elfogadhatóak, valamint a tanulmányok megkezdhetőek vagy folytathatóak, akkor sem biztos, hogy megéri a tanulás Magyarországon. A magyar munkaerőpiac ugyanis európai összehasonlításban egyáltalán nem vonzó.¹⁴ Bár a magas presztízzsel járó munkák esetében tud vonzóvá válni, mert ott az elhelyezkedés könnyebben megy, akkor is, ha az álláskereső menekült magyarul még nem, de angolul és más idegen nyelveken jól beszél. Igaz ez főképp az IT-szektorban, a kereskedelemben, a turizmus területén és a természettudományos és műszaki területeken. Ezekben a szektorokban mindenképpen megéri a meglévő képzettségek és végzettségek elismertetése.

Lehetőségként kell megemlíteni, hogy a meglévő jó gyakorlatok másolhatóak és több oktatási intézményben is adaptálhatóak, ez igény és szándék kérdése csupán. Fontos szerepet tölthetnek be a jó gyakorlatok kialakításának ösztönzésében a családsegítő központok. Ugyanis az ő feladatuk, hogy segítsenek a menekülteknek az oktatás és a

¹³ Mindenképpen nevesíteni kell a Than Károly Ökoiskola Gimnázium, Szakközépiskola és Szakiskolát, mert fontos és pótolhatatlan szerepet tölt be ebben a mezőben. Ehhez lásd például egy fontos fejlesztési projektjük összefoglalóját: http://than.hu/?page_id=374. (Megtekintés: 2015. november 29.)

¹⁴ Ehhez lásd az OECD összehasonlító statisztikáját: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AV_AN_WAGE. (Megtekintés: 2015. november 29.)

munkavállalás realizisztikus végiggondolásában. Így viszont nemcsak az ügyfeleiket tudják orientálni, hanem kapcsolataikon keresztül az oktatási rendszer felé is közvetíthetnek meglévő társadalmi igényeket.

Bár az esetleges munkaviszonyt követően, munkanélkülivé válás esetén a menekültek is jogosulttá válhatnak a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat által szervezett szakképzésekre, de sajnos ezek a képzések és az általános oktatási rendszer sem törekszik arra, hogy a menekültekben rejlő speciális tudások, képességek, motivációk a magyar munkaerőpiac meglévő hiányait töltsék be. Valahogyan az látszik, hogy ez a rendszer nem tud elég rugalmasan reagálni a munkaerő-keresletre és a meglévő humán erőforrásra. A veszély túlmutat a menekültek integrációjának kérdésén, sőt ez elsősorban a többségi társadalmat érintő probléma, ami lecsapódik a menekültek integrációjában is.

Garantált minimális ellátások

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • A menekülteket és oltalmazottakat rászorultság alapján megilletik az 1993. évi III. tv. által biztosított ellátások • A célcsoportra szabott ellátások is mind a rászorulókra vonatkoznak 	<ul style="list-style-type: none"> • A támogatási rendszer (integrációs támogatás) kontra-reaktív a munkavállalás tekintetében • A minimális ellátásokra való rászorultság bele van kódolva a leépülő támogatásba
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • A szakosított ellátások bevonása az integrációba 	<ul style="list-style-type: none"> • Az általános ellátórendszer munkatársainak felkészítése a feladatra • Interkulturális különbségek • Az EJEB szerinti embertelen vagy megalázó bánásmód megvalósulása

Minimális ellátásnak lehet tekinteni akár magát az integrációs támogatást is, mivel a szerződés is csak rászorultság esetén köthető meg. Persze szinte minden menekült rászoruló a jogszabályok értelmében, viszont az ennek alapján biztosított integrációs támogatás időszaka alatt az érintettek már nem szorulnak rá a további minimális ellátásokra. Bár egy kudarcos integrációs periódus után könnyen válhat ismét rászoruló egy menekültből, ez esetben az általános szociális ellátórendszer belép a képbe. A garantált minimális ellátások legnagyobb erőssége ugyanis az, hogy a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló törvény által garantált pénzügyi, természetbeni és szolgáltatások által biztosított ellátások megilletik a menekülteket is.

Fontos megemlíteni a rendszernek azt a gyengeségét, hogy az integrációs támogatás erős ellenőztönyt tartalmaz a munkavállalás tekintetében. A megszerzett munkabér ugyanis teljes egészében levonódik a támogatásból, ezzel terelve az érintett menekülteket a szürke- vagy a feketegazdaság felé. Ez a visszas helyzet a legtöbb magyar szociális támogatás esetében megvan, viszont a menekültek esetében az integrációs támogatásból még az esetleges családi pótlék is levonódik, ami pedig konstrukciójánál fogva a gyermekkel járó anyagi terheket könnyítené.

A leépülő integrációs támogatás eredményeképpen az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, a súlyosan traumatizált személyek, a valamilyen testi vagy szellemi fogyatékossgal élők és az idős emberek szinte biztos, hogy rászorulóvá válnak az integrációs periódus lejártát követően, mivel nehezen elképzelhető, hogy ők megtalálják a helyüket az általános munkaerőpiacon.

Fontos és egyelőre kihasználatlannak tűnő lehetőség, hogy a szakosított ellátások (pszichiátriai ellátás, idősgondozás, hajléktalanellátás stb.) tudjanak mit kezdeni a menekültekkel, vagy a többségi társadalomba való integrációjukat segítve, vagy hosszú távú, szakosított és rájuk szabott, mégis integrált ellátást garantálva nekik az intézményrendszer keretein belül.

„...az integrációs rendszer csak korlátozottan alkalmas a célja beteljesítésére. Ennek oka (...), hogy nagyon erős a *tranzitország* ethosza. Magyarországon jelenleg nagyon ellentmondásos a helyzet. A politikai szinten az látszik, hogy nem kívánunk segíteni a menekülteken. Olyannyira, hogy nem is menekülteknek (...) nevezzük őket, hanem migránsoknak. A szakpolitikai (...) szinten Magyarország már kevésbé elutasító. És van a gyakorlati szint, ahol keveredik ez a két álláspont azzal a ki nem mondott mögöttes tartalommal, hogy az ideérkező menekültek nagy része előbb-utóbb úgy is továbbáll.

Veszélyeket rejt magában az a folyamat, amelynek keretében az általános alap- és szakosított ellátásban dogozó szociális szakemberek felkészülhetnének az integrációs feladatra. Egyrészt magában hordozza a jelenleg általánosan magas idegenellenes attitűd okozta veszélyeket (lásd SIK 2015), másrészt pedig a szükséges interkulturális és szektorspecifikus ismeretek átadásának folyamata körüli nehézségeket. Egyelőre ugyanis nem tisztázott, hogy kinek kellene kiképezni kit és milyen módszerekkel ahhoz, hogy a menekültek integrációja minden esetlegesen érintett intézményben gördülékenyen működjön.

Másrészt igen komoly veszélyt jelent, hogy a jelenlegi rendszerben már az integrációs periódus alatt is kerülnek utcára vagy egyéb módon kilátástalan helyzetbe menekültek. Ez pedig úgy, mint ahogyan Görögország esetében már megtörtént, ahhoz vezethet, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága kimondja, hogy Magyarország alacsony hatékonyságú ellátórendszere bizonyos esetekben sérti az embertelen és megalázó bánásmód tilalmát (lásd SZABÓ 2015).

Konklúzió

A tanulmány célja, hogy felvillantsa a menekültintegrációs rendszer fő erősségeit, gyengeségeit, valamint a benne rejlő lehetőségeket és veszélyeket. Az Európai Migrációs Hálózat készülő tanulmánya alkalmas lesz majd arra, hogy a részleteket is bemutassa. Viszont jelen áttekintés elégséges ahhoz, hogy vázlatos képet kaphassunk a lassan kétéves integrációs rendszerünkről. Persze sok minden kimarad ebből, ami fontos lehet az integráció tágabb aspektusából, ilyen például az állampolgárság megszerzése vagy a családdegyesítés.¹⁵ Viszont amit áttekintett a tanulmány, abból látható, hogy az integrációs rendszer csak korlátozottan alkalmas a célja beteljesítésére. Ennek oka pedig feltételezhetően legalább részben az, hogy nagyon erős a

tranzitország ethosza. Magyarországon ebből a szempontból jelenleg nagyon ellentmondásos a helyzet. A politikai szinten az látszik, hogy nem kívánunk segíteni a menekülteken. Olyannyira, hogy nem is menekülteknek (vagy egészen pontosan menedékkérőknek) nevezzük őket, hanem migránsoknak. A szakpolitikai szintet leginkább a 2013-ban elkészült Migrációs Stratégia fémjelzi.¹⁶ Ezen a szinten Magyarország már kevésbé elutasító. És van a gyakorlati szint, ahol keveredik ez a két álláspont azzal a ki nem mondott mögöttes tartalommal, hogy az ideér-

¹⁵ Ez utóbbi kérdéshez lásd: SOMOGYVÁRI 2013.

¹⁶ *Migrációs Stratégia és az azon alapuló, az Európai Unió által a 2014–2020. ciklusban létrehozásra kerülő Menekültügyi és Migrációs Alaphoz kapcsolódó hétéves stratégiai tervdokumentum.* http://belugyialapok.hu/alapok/sites/default/files/MMIA_.pdf. (Letöltés: 2015. november 29.)

kező menekültek nagy része előbb-utóbb úgy is továbbáll, akár a vonatkozó európai uniós szabályozás ellenére is. Ez pedig ahhoz vezet, hogy tranzitországként nem gondoljuk fontosnak a hatékony integráció kialakítását, sem az elismert menekültekben, sem az érintett hatóságokban vagy az egyéb szereplőkben. Végeredményképpen pedig ez a hozzáállás beteljesíti saját magát. Ha nincsenek komoly víziók a fejekben, akkor egy, az integrációhoz hasonló nehézségű folyamat sok helyen megbicsaklik és kudarcot vall. Akkor nem lenne ez így, ha a szereplők erősen hinnének abban, hogy a védelemben vett menekültek megtalálhatják a nyugalmost és a boldogságot Magyarországon.

Ha ez a vízió és eltökélt szándék megvolna, akkor az integrációs rendszer hibái könnyen orvosolhatóak lennének, és az a pár száz menekült vagy oltalmazott, akiket évente hazánk védelemben részesít, könnyen megtalálhatná a helyét a magyar társadalomban is. Ehhez tiszta és világos politikai és szakpolitikai keretre lenne szükség. Ennek kialakításához elsősorban a politikai szándék hiányzik. Annak ellenére van ez így, hogy az Európai Unió által biztosított Menekültügy, Migrációs és Integrációs Alap kiváló lehetőséget biztosít az állami, az egyházi és a civil szereplőknek is ahhoz, hogy projektek keretében progresszív megoldásokat dolgozzanak ki az integráció megoldására. Ezek a megoldások utat mutathatnak egy hatékonyabb integráció felé.

Hivatkozott művek

- GYULAI Gábor 2011. *Külföldiek Magyarországon, Segédlet újságíróknak a migráció és a menekültügy témájának bemutatásához.* Magyar Helsinki Bizottság. <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Kulfoldiek-Magyarorszag-05-11-2011-WEB.pdf>. (Letöltés: 2015. november 27.)
- SIK Endre [2015]. Nem nőtt tovább, de magas az idegenellenesek aránya. *Tárki.hu*. http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20150804_idegen.html. (Megtekintés: 2015. november 29.)
- SOMOGYVÁRI Zoltán 2013. A menekültek és oltalmazottak családgyejesítésének kérdései. *Fundamentum*, XVII. évf. 2. sz. 89–94. o.
- SZABÓ Attila 2015. A menedékjog szociális tartalma. *A XXXII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójába nevezett pályamunkák összefoglalói*. NKE-KTK, Budapest. 78. o. Web: http://otdk2015.uni-nke.hu/uploads/media_items/xxxii_allam-es-jogtudomanyi-otdk-rezumekotet.original.pdf. (Letöltés: 2015. november 29.)

Szabó Attila jogász, szociálpolitikus. 2011 óta dolgozik a Menedék Migránsokat Segítő Egyesületnél kisebb megszakításokkal. Korábban idegenrendészeti ügyekkel foglalkozott, jelenlegi szakterülete az elismert menekültek és oltalmazottak integrációja.

Jogszabályváltozásnak köszönhetően 2016. júniustól a tanulmányomban írtak 90 százaléka nem aktuális. Szinte teljes egészében megszűnik az integráció.

